

УДК 007:304:070

СИСТЕМА АКТУАЛЬНИХ ФІЛОСОФЕМ У ПУБЛІЦИСТИЦІ СЕРГІЯ КРИМСЬКОГО

Ірина Патроник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано публіцистику Сергія Кримського на рівні філософем. Запропоновано їх поділ на екзистенційну та антропологічну системи, показано функціонування та вияви.

Ключові слова: С. Кримський, філософема, інваріантні цінності, «третя правда» буття, еквіпотенційне крещендо, проект стати Людиною, монадна особистість, «серединний» світ і Універсум, «трансперсональний феномен», мікрокосмос, макрокосмос.

Українська філософська думка від часу свого виникнення давала чимало мислителів-філософів, гідних представників із світовою славою і не меншим значенням. Серед них і Григорій Сковорода, і Памфил Юркевич, Іван Франко і Володимир Вернадський. Продовжуючи їхні традиції сьогодні, одним із найпомітніших і найзнаніших представників філософської публіцистики в Україні є Сергій Борисович Кримський, доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України. Усе своє життя він досліджує людську екзистенцію у проекції вічності.

Професор Кримський дуже помітна особистість сьогодні. Бо, як говорить про професора Кримського директор Інституту філософії, академік НАН України Мирослав Попович: «...Характерна риса, що властива Сергію Борисовичу, — це любов до високої, інтелектуальної науки і неприйняття хамства у філософії» [6; 21].

У творах Кримського наскрізно проходять ідея духовності і вічних інваріантних цінностей, що містять у собі істинне світосприйняття і світорозуміння. Саме навколо ідеї духовності обертається його творчість. Що більше, ця ідея лягла в основу його філософем, що є рафінованою мудрістю.

Філософема виходять зі світогляду і використовуються для формування певної логічно обґрунтованої картини світу. Розглядаючи світогляд як сукупність узагальнених уявлень людини про себе, про світ, взаємозв'язки з ним, місце у світі і життєве призначення, визначаємо світогляд формою духовного освоєння того ж світу, що має інтегрувати людину, надати їй життєвих орієнтирів та подати дійсність у її людських вимірах та виявах.

Першою із тих, які ми розглянемо, буде екзистенційна філософема «третьої правди» буття. Це всезагальна і всеохопна філософема, не обмеженою нічим та не підвладною нічому. Найкраще Кримський тлумачить її на історичних прикладах, та у історичній перспективі. Бо дивлячись нині на події світової історії із перспективи, ми можемо бути наближені до «третьої правди», можемо побачити все не з точки зору переможців-переможених (правди одних або інших), а з позиції світу загалом, з позиції пошуку об'єктивності через суб'єктивну непричетність. Спробуємо зрозуміти цю філософему.

Перш за все, «третя правда» передбачає використання багаторівневості суспільної свідомості із врахуванням загальнолюдського досвіду для того, щоб піднятися вгору над ситуацією оцінки [3; 17]. Коли ми перестаємо оцінювати будь-що, як добре чи погане, корисне-шкідливе, справедливе-несправедливе, намагаємось бачити не однобоко, а із врахуванням вічних істин і абсолюту, то ми прямуємо до досягнення «третьої правди». Сама ця позиція перебуває не між добром і злом, а над добром і злом, і вона не може бути позицією імморалізму. Це всеохопна позиція, що включає в себе «добро» і «зло» в усіх їх виявах. За «третьої правди» нема переможців і переможених, а є щось більше за одних й інших, немає життя і смерті. Вона містить такі протилежності, не стираючи між ними кордонів як таких, але шукає інших проявів давно відомих і усталених у нашому розумінні ідей чи понять. «Третя правда» дає змогу бачити панорамно єдине у багатоманітні соціальних ситуацій. Вона належить до категорій абстрактних, таких як абсолют віри, добра, краси, а навіть підіймається над ними у розумінні, бо за своєю природою передбачає вертикальний рух вектора у напрямку «над».

«Світ фізичної причетності в'язнів та силової зверхності катів виявлявся слабкішим примарної зачарованості ельфичного кола поезії» [4; 228], а «третя правда» протистоїть самоствердженню крайнощів у площині інтересів часткового. З цього випливає, що здатність піднятися над сутичкою є ще однією особливістю вертикального у нефізичному розумінні руху. Більше того, у своєму рухові до «верховної позиції», «третя правда» вбирає в себе різні тези, доповнюючи вже існуючі оцінки із врахуванням різноманітних ситуацій.

Найпоказовішим історичним варіантом «третьої правди» є Сократова іронія, за допомогою якої через діалог з'являється можливість подивитись на проблему критично, подивитись, наче згори. У такому розумінні Сократова іронія, спираючись на вічні цінності, прямує до прототипу Божої позиції, найвищої, найвсеохопнішої і найповнішої у найменшому її вияві і найпростішому розумінні. Кримський, як і Сократ, заперечує народження істини у суперечці як такій, що взагалі виключає остаточне порозуміння. Натомість істина має народжуватись у діалозі як оптимальній формі спілкування для цього. Наскрізною ідеєю у діалогах Сократа є пошук світу правди як найвищої цінності людства. Світ правди є такою ж фізично недосяжною ідеєю, як і «третя правда». Навіть більше, світ правди, насправді, має бути світом «третьої правди» із її відносними абсолютами добра і зла. Так добро завжди спізнюється і спізнюватиметься на зустрічі зі злом [4; 236]. Бо якщо не так, то добро має небезпеку втратити свою чистоту при такій зустрічі, при безпосередньому контакті віч-на-віч. Та все ж воно перемагає зло, переборює злі сили в особливий спосіб, діючи безперервним та страшним нагадуванням, це підтверджує актуальне прислів'я: немає такого зла, що не обернулося би на добро.

Про українців у контексті діалогу Кримський говорить так: «Для українського менталітету взагалі характерний діалог з буттям. Завжди є резонанс буття на голос творця» [1; 16]. Отже, «резонанс буття» і є пошуком «третьої правди» «Божого голосу» у дійсному світі.

Філософема «третьої правди» буття є дуже сильною у своєму смислово відношенні, що водночас робить її небезпечною при використанні злим серцем чи невмілими руками. Витягнута із контексту вона може сприйматись як підтвердження тези Макіавеллі, а точніше його ідеологеми (дуже популярної у ХХ столітті) про те, що мета виправдовує засоби. Легка зміна акцентів, перемикає і саму ідею всеохопності правди на всевиправдання і безкарність. Зло вдягає маску добра і сприймається як вияв «третьої правди» на землі, правди людини, партії, країни.

«...Над життям та смертю сходить як символ третьої правди вічність» [4; 238]. А якщо ми проведемо логічну паралель, намагаючись «зрозуміти життя як зростаючу кульмінацію творчих подій, коли смерть особистості становить не кінець, а вінець звершень, альтернативних небуттю» [3; 18], то отримаємо філософему «еквіпотенційного крещендо», за якою життя людини вимірюється не кількістю прожитих років, а їх якістю, ступенем творчого і духовно-ціннісного розвитку особистості.

Якщо ми припустимо, що філософема еквіпотенційного крещендо є проміжною між самою людиною і третьою правдою буття, то саме завдяки еквіпотенційному крещендо людина і приходить до «третьої правди». Тобто людина визначає своє життя як поступальний рух, що керується інваріантними цінностями у напрямку до творчих звершень і просто навіть життя як творчої екзистенції. Вона розуміє своє призначення в тому світі, місію свого існування і усе життя йде до неї, реалізуючи різноманітні життєві проекти. Смерті вона перестає боятись чи чекати, бо сприймає її з перспективи вічності і людства як незмінну даність. Отож, живучи за принципом еквіпотенційного крещендо, людина сприймає своє життя з позиції вічності, тобто з позиції третьої правди. Що більше, еквіпотенційне крещендо, як і «третя правда» буття, ґрунтуються на засадах духовності як основоположного чинника людського існування і призводять до розуміння духовності як способу життя. Вони безпосередньо стосуються людини, але говорять не лише про людину, адже дотикають людства загалом, історії людства і перспектив майбутнього.

Многочасно і в кожному культурну епоху, окрім зміни ставлення до людини, змінюється і розуміння людини, її природи і призначення. Нині під впливом розвитку філософської думки в контексті глобалізації і глокалізації екзистенціал людини утверджується на основі координат у географії. Проблема невід'ємних цінностей знаходить своє місце у світоглядній публіцистиці Сергія Кримського. Зокрема, «Людина — це завжди проект — стати людиною» є однією із його антропологічних філософем, покликаних підштовхнути нас до пошуків, дати людині розуміння себе чи ініціювати спроби такого розуміння.

Людина як проект, тобто проект Людини, має кілька аспектів. Передовсім, слід з'ясувати, чому з'явилась потреба вдосконалювати і розвивати людину. С. Кримський пояснює це, вводячи поняття людини як «серединного» світу [4; 25]. Адже від моменту свого виникнення людина відчувається незатишно у світі через проміжне становище між макрокосмосом зовні і мікрокосмосом всередині, про які говорив ще Г. Сковорода, щоправда, в іншому тлумаченні. Якщо

мікрокосмосом у Кримського є бездонність людської психіки, то макрокосмосом — нескінченність космосу. У мікрокосмосі і макрокосмосі є симетрія, що пов'язує ентропію з негентропією, тобто безладдя і лад, що може впливати на перетворення інформації в енергію, каталізувати таке перетворення. Отже, попри всю складність невпорядкованого космосу, у ньому є чітка система, так само, як і система у нашій психіці, коли неосяжність мисленневих процесів породжує абсолютно чітку структуру і впорядкованість думок. Ось на такому перетині і з'явилась та досі перебуває людина, яка є точкою симетрії (саме точкою, а не віссю симетрії!) макрокосмосу і мікрокосмосу. Водночас людина є точкою відліку, з якої виходять два вектори, спрямовані у протилежні нескінченності. Вона є на межі протистояння, через що відчуває дискомфорт у світі та свою безпорадність. Людина починає вибудовувати свій всесвіт, використовуючи лише потрібне із безмежного світу, який сприймається селективно і вибірково. Так вона починає називати речі, осмислювати природні явища і фізичні процеси, формуючи Універсум як середовище свого існування. При цьому насправді наша дійсність, адекватна до потреб, є компромісом і колажем життя, який ми самі створюємо. У цьому Універсумі-колажі людина живе, розвивається, вдосконалюється. Часом акценти у житті змінюються. А нині, як стверджує Кримський, на перший план для людини виходять загальнолюдські цінності і загальнозначущі почуття, такі як любов, віра, надія, де людина намагається знайти абсолютний центр буття за межами себе і свого «Я» («трансперсональним феноменом») [5; 6]. Такий феномен є у прямій залежності із людиною як проектом, оскільки загальнолюдські цінності і загальнозначущі почуття саме сприяють реалізації проекту стати Людиною для кожного.

Іншим аспектом реалізації людського проекту є контекст культури як головної місії і мети формування «проекту Людини». Саме культура має своєю чи не найбільшою цінністю такий проект вдосконалення людини. Бо культура є формою перебування адекватних цінностей, вічних і необхідних для повноцінного життя кожної людини. Водночас, «проект стати Людиною» є дорогою до самого себе, що включає в себе цінність обов'язку, відповідно до якого дорога може перетворюватись на важкий і тернистий шлях.

Невід'ємним компонентом у такому пошуку самого себе є духовність та «духовний розум» (або «моральний розум», як його ще називає Кримський). Духовність передбачає виклик для людини знайти і здійснити в собі те, що не відбувається природним шляхом, виклик згори, з-над людини, що потребує особливого тлумачення і розуміння. Тому виникає потреба «духовного розуму» як здатності відповідати на виклики за реалізації «проекту Людини». З іншого боку, мораль виявляється способом виживання у суспільстві, оскільки вимірами спілкування людини з Небом та Землею є сакральна духовність, яка «тематизується концептами: віра-надія-любов...» [2; 139], що є інваріантними людськими цінностями на всі часи. Моральні акценти та їх зміна створюють історичний клімат і саму історію, тобто навіть дві історії — історію людства та історію еволюції Людини у її пошуку і прагненні до самовдосконалення. Спорідненим поняттям із «Моральним розумом» є введений С. Кримським імператив «моральної максими» (І. Кант назвав це «категоричним імперативом») про те, що не можна множити потенціал ворожості в соціумі і тим самим сприяти збільшенню зла [5; 6]. Інакше система переплетення ідеального і матеріального, що забез-

печує наше існування, може зазнати безповоротних змін і призвести до заперечення і знищення віталізму у своїй основі.

«Людина — це завжди проект — стати Людиною», а що включає поняття Людини з великої літери, кожен визначає для себе в залежності від власного уявлення про світ, системи цінностей, розуміння свого існування. Та Кримський все ж намагається подати розуміння Людини через парадигму духовності як основи людської екзистенції. А вже шлях у кожного свій, шлях до вдосконалення і до пошуку себе на дорозі розвитку, головне не зупинятись на досягнутому і бачити ціль перед собою. В іншому випадку є небезпека зійти на манівці чи спотворити хибними тлумаченнями, різноманітними псевдоідеями і псевдотеоріями істинне розуміння Людини. Прикладом цього є дві моделі втілення в життя надлюдини Ніцше. Щоб такого не трапилось із «проектом Людини» Кримського, потрібна чітка ієрархія необхідних компонентів для кожного і перевірка істинності їх вибору відповідно до системи вічних інваріантних цінностей, типології культурної дійсності існуючої та такої, що очікується у перспективі, часово-просторової екзистенції і внутрішніх потреб та потенціалів людини у вимірі духовного розуму.

Розвиваючи тему «проекту Людини», С. Кримський вводить наступну філософську ідею «монадної особистості». Зазначаючи також, що людина є монадним виразом Універсуму, він виводить систему критеріїв монадності, які необхідні, окрім вже існуючих, на дорозі до Людини.

Передовсім, монадна особистість (або ще світова), втілює у собі цілий Всесвіт, стиснутий у межах індивідуума, є репрезентантом всієї культури, епохи тощо. Така Людина є світом, що несе у собі пам'ять віків і впевненість у поставленій ідеї, її життя є маніфестом народу чи навіть Всесвіту.

Необхідною рисою монадності є відчуття національної ідеї як історії присутності своєї нації у світі, відкликання на цю ідею, сприяння розвитку громадянського суспільства. Водночас, репрезентуючи національну ідею, монадна особистість є заявкою на духовність майбутніх часів, що доповнює і корегує колективний спосіб вирішення справ інтересами особистості [3; 13]. Навіть більше, монадна особистість реалізує завдання, поставлені для цілої країни.

Монадна особистість є вже реалізованим проектом Людини на національному ґрунті, та вона містить в собі також розуміння колективного підсвідомого (що є спорідненим із поняттям національного еґрегора у І. Каганця), вміння відгукнутись на заклики цього підсвідомого і здатності протистояти безодні за допомогою творчості у різних її виявах.

Спорідненим із філософемою монадною особистістю є поняття «моральний політик», яке використовував ще Конфуцій у своїй концепції «виправлення імен». До «моральних політиків нашого часу належать Махатма Ганді, Іван Павло II, мати Тереза, які своїм життям показали альтернативу для вирішення будь-яких проблем за допомогою інваріантних людських цінностей та їх втілення в життя.

«Механізм переробки екології в культурну онтологію людства є діяльність, яка перетворює людину на особливий світ (монаду, мікрокосм), на репрезентанта вищих потенцій світобудови» [4; 27]. Отже, потреба у монадній особистості виникає тоді, коли навколишній світ розвивається і вимагає нашого відгуку на це у вигляді здатності втілювати у життя різноманітні проекти, спровоковані, відповідно, розвитком світу. Потреба світової особистості є

прямо пропорційною до розвитку світу, і вони разом становлять єдину цілісну систему.

Монадна особистість є вищим етапом розвитку людини і реалізації «проекту Людини». Монадна особистість своїм життям обов'язково реалізує «проект Людини». Але «Людина як проект», що реалізується, не обов'язково стає монадною особистістю. Ці дві філософемі, що стосуються людини безпосередньо, складають своєрідну систему відповідно до внутрішніх законів взаємозалежності і несуть у собі досвід багатьох поколінь.

Сергій Борисович Кримський досліджує світову мудрість духовності у філософії, тепер він передає її нам, ставить злободенні питання у філософському контексті. Ми розглянули дві філософемні системи: «третьої правди» — еквіпотенційного крещендо та «проекту Людини» — монадної особистості. Живучи за принципом еквіпотенційного крещендо, людина сприймає своє життя з позиції «третьої правди», а найвищою точкою реалізації «проекту Людини» є монадна особистість. Філософемі першої і другої системи неможливі без людини як індивідуальності та людства як культурно-духовного середовища.

Наукова і творча діяльність С. Кримського, запропоновані ним ідеї, думки, концепції гідні продовження, розвитку власне української філософської думки. Його праці розкривають багатогранність і неосяжність навколишнього світу, сприяють усвідомленню себе в цьому світі і, виникаючи від позитивної мотивації, несуть в собі оптимізм і віру в краще майбутнє. Вони пропонують варіанти шляхів досягнення такого майбутнього моральними способами за допомогою віри в свої сили, прийняття вічних цінностей, слугування рідному народові і сповідування високих ідеалів. А вже подальший вибір залежить від нас, від нашої обізнаності і життєвих пріоритетів.

1. *Гожик Ю.* Монологи на відстані // Дзеркало тижня. — 2001. — 27 січ. — 2 лют. — № 4.
2. *Кримський С.* ДІМ — ПОЛЕ — ХРАМ // Сучасність. — 2005. — № 3.
3. *Кримський С.* Заклики духовності ХХІ століття: Лекція, прочит. в Нац. ун-ті «Киево-Могилянська акад.», 31 жовт. 2002 р. — К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. — 32 с.
4. *Кримський С.* Запити філософських смислів. — К.: Вид. ПАРПАН, 2003. — 240 с.
5. Професор Сергій Кримський: «Проблема дефіциту людських якостей як ніколи в наші дні актуальна» // День. — 2007. — 9 лют. — № 23.
6. «Там, де живуть смислами»: Шляхами Сергія Кримського // Дзеркало тижня. — 2005. — 3–9 груд. — № 47.

THE SYSTEM OF TOPICAL PHILOSOPHEMAS IN PUBLICISM OF SERGIJ KRYMSKIJ

Iryna Patronyk

Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Street 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75

E-mail: patronyk_ira@yahoo.com

The author of the article tries to analyse the philosophemas in publicism of Sergij Krymskij and propose existential and anthropological systems of them.

Key words: Sergij Krymskij, philosophema, invariant values, «third truth» of existence, equipotent crescendo, project to become a Human, monadic individual, Universe and the «middle» world, «transpersonal phenomenon», microcosm and macrocosm.

СИСТЕМА АКТУАЛЬНЫХ ФИЛОСОФЕМ В ПУБЛИЦИСТИКЕ СЕРГЕЯ КРЫМСКОГО

Ирина Патроник

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75

E-mail: patronyk_ira@yahoo.com

Проанализирована публицистика Сергея Крымского на уровне философем. Предложено их деление на экзистенциалистскую и антропологическую системы, показаны функционирование и выражения.

Ключевые слова: С. Крымский, философема, инвариантные ценности, «третья правда», бытие, эквипотенциальное крещендо, проект стать Человеком, монадная личность, «серединные» мир и Универсум, «трансперсональный феномен», микрокосмос, макрокосмос.

Стаття надійшла до редколегії 17.05.2008

Прийнята до друку 14.04.2009